

दुष्टचक्र

एडवोकेट किशोर लुल्ला

मुंबई विक्रीकर कायदा १९५९, तसेच महाराष्ट्र मूल्यवर्धीत कर कायदा २००२ अंमलात आल्यापासून ते आजच्या वस्तु आणि सेवा कर कायदा २०१७ पर्यंत कित्येक व्यापाऱ्यांची माल न घेता नुसती बिले घेण्याची सवय मोडलेली नाही. अशा प्रकारची बिले घेण्यामागे अनेक कारणे आहेत.

- १) आयकर कमी भरण्यासाठी नफा कमी करणे
- २) अनेक खर्चासाठी विशेषतः बंगला अगर प्लॉट खरेदी करण्यासाठी काळ्या पैशाची आवश्यकता भासणे.
- ३) परंतु यापेक्षा सर्वात महत्वाचे कारण आहे आणि ते म्हणजे मोठमोठी कोट्यावधी अगर अब्जावधी रुपयांचे टेंडर मिळवण्यासाठी आणि ती कामे व्यवस्थितरित्या पार पाडण्यासाठी जागोजागी पैसे चारावे लागतात आणि त्यासाठी अशा प्रकारच्या पैशाची गरज भासते.

या तिसऱ्या प्रकारच्या व्यापारी अगर उद्योजकांची अडचण अशी असते की त्यांचे विक्रीचे व्यवहार मोठ्या कंपन्या अगर सरकारी असल्यामुळे ते एक नंबरचे म्हणजे नियमित आणि कायदेशीर असतात. बिलांव्यतिरिक्त त्यांची विक्री असतच नाही. त्यामुळे त्यांना विक्रीमधून काळ्या पैशाची निर्मिती करता येत नाही. अशावेळी इच्छा नसताना देखील नाईलाजाने आपल्या पुरवठादाराकडून बनावट अगर फेक बिले घेणे हा एकच पर्याय त्यांच्याकडे उरतो. अन्यथा लाच देण्यासाठी पैसे कुठून आणायचे हा त्यांच्यासमोरील यक्ष प्रश्न असतो. जर अशा प्रकारे लाच दिली नाही तर कोट्यावधी रुपयांचा धंदा बंद करून घरी बसून राहणे याशिवाय पर्याय उरत नाही. अशा दुष्टचक्रात असे नोंदीत व्यापारी सापडलेले असतात.

१९५९ सालापासून विक्रीकर खात्याकडे खरेदी विक्रीच्या फेर पडताळणीची सोय नव्हती. संगणकीकरण झालेले नव्हते. कोणाकडूनही, कशाचीही आणि कितीही रकमेची बिले खरेदीमध्ये दाखवली किंवा चक्क बिले छापून घेतली तरी ती सापडणे शक्यच असायचे नाही. त्या काळात अशा प्रकारचे अब्जावधी रुपयांचे व्यवहार केले गेले आणि तितक्याच रकमेचा विक्रीकर बुडवला गेला. परंतु गेल्या दहा वर्षात विक्रीकर खात्याने संगणकीकरणाचा प्रचंड फायदा करून घेतला आहे. मोठमोठ्या कंपन्यांकडून सॉफ्टवेअर विकत घेतलेले आहेत. त्यामुळे आता असे म्हणता येईल की पूर्वी जर अशा प्रकारचे व्यापारी, शासन अगर सरकारच्या ५० पावले पुढे होते तर आता शासन यांच्यापेक्षा १०० पावले पुढे आहे.

वस्तु आणि सेवा कर कायद्याची अंमलबजावणी झाल्यापासून म्हणजेच १-७-२०१७ नंतर समजा एखाद्या व्यापाऱ्याने पुरवठा दाराकडून माल न घेता बिल घेतले, त्यासोबत इवे बिल

घेतले, चेकने पेमेंट केले, व्यवस्थित जमा खर्च केला, स्टॉक रजिस्टर मध्ये नोंद घेतली आणि नंतर कमिशन कापून रोखीने पैसे फिरवून घेतले, तर सदर व्यापाऱ्याला वाटते की असा व्यवहार सक्षम अधिकाऱ्यांना सापडू शकत नाही. परंतु येथे एक बाब त्यांच्याकडून अशी सुटते की त्यांच्याकडे माल वाहतुकीची पावती नसते. सर्वांनी एक मुद्दा प्रकर्षाने लक्षात ठेवला पाहिजे की जीएसटी कायदा आल्यानंतर खरेदीचे बिल, इ वे बिल आणि चेकने केलेले पेमेंट यांचे महत्त्व आता फक्त १०% राहिलेले आहे. बाकीचे ९० % महत्त्व हे माल आल्याचा पुरावा म्हणजेच ट्रान्सपोर्ट रसीद अगर बिल्टी याला आहे. अशा प्रकारच्या व्यवहारात एकतर ट्रकची भाडे पावती नसते किंवा बनावट भाडे पावती आणून लावलेली असते. परंतु आता जीएसटी अधिकारी पुरवठादाराकडून, टोल नाक्यावरून, फास्ट टॅगवरून किंवा जीपीएस प्रणालीच्या माध्यमातून कोणत्या वेळी कोणता ट्रक कोठे होता याची माहिती केंव्हाही उपलब्ध करू शकतात.

आणखीन स्पष्टपणे सांगायचे झाले तर सदर व्यापाऱ्याने जर असे सांगितले की माझा अमुक दिवशी माल तमुक ट्रकने आलेला होता तर जीएसटी अधिकारी त्यांच्याकडे उपलब्ध असलेल्या यंत्रणेमधून सदरचा ट्रक त्यावेळी त्या गावात आला नसून भारतातल्या दुसऱ्या कोणत्या तरी ठिकाणी होता असे केंव्हाही सिद्ध करू शकतात. जीएसटी खात्याकडे आता अशा प्रकारची यंत्रणा उपलब्ध आहे हे ज्यांना माहित नाही ते अजूनही असा व्यवहार अजाणतेपणाने करत आहेत. याउलट असेही व्यापारी आहेत की ज्यांना या यंत्रणेविषयी माहिती आहे परंतु 'मला काहीही होत नाही' अशा अति विश्वासामुळे ते अजूनही माल न घेता बनावट बिले घेण्याचे व्यवहार करीत आहेत.

अनेक धाडींच्या प्रकरणांमध्ये मी हा विषय जातीने पाहिल्यामुळे माझी समस्त व्यापारी उद्योजकांना अशी विनंती आहे की कृपया अशा प्रकारचे व्यवहार करू नयेत कारण ते अनैतिक तर आहेच शिवाय जीएसटी अधिकाऱ्यांच्या कचाट्यातून ते सुटू शकत नाहीत. भविष्यात कधीही मागच्या पाच सहा वर्षांचे व्यवहार जर सापडले तर कोट्यावधी रुपयांची करदेयता निघू शकते. असेल ते सर्व विकायची पाळी येते. संपूर्ण घरादाराची दुर्दैवी परिस्थिती होते. आख्खे कुटुंब कित्येक महिने ढसाढसा रडत असल्याचे आणि मी काहीतरी केले पाहिजे म्हणून माझ्या पाया पडत असल्याचे मी अनुभवले आहे. पाच सहा वर्षांत कमावलेले एका दिवसात गमवावे लागते. त्यामुळे आताच असा धंदा बंद करून दूसरा कोणताही धंदा करायचा का जीएसटी अधिकाऱ्यांनी पकडल्यानंतर दहा-वीस कोटीची करदेयता (व्याज दंडा सह) विनाकारण डोक्यावर उभी करून घरी बसायचे हा ज्याचा त्यांनी निर्णय घ्यावा.

याउलट मी असेही सांगेन की दुर्दैवाने अशी परिस्थिती आलीच तर त्यावेळी देखील खचून न जाता आपल्याकडे उपलब्ध असलेल्या अनेक कायदेशीर मार्गाने करदेयता, व्याज आणि दंड कमी करून घेण्याची शक्यता नाकारता येत नाही. त्यासाठी काही महत्वाच्या तरतुदींचा जरूर अभ्यास करावा.